

FÖRETAGS- OCH DRIFTSORGANISATORISKA PROBLEM I SOVJET

Av *PETER SLAVEK*

Enligt Sovjetunionens officiella statistik ökade industriproduktionen med 25 % under sjuårsplanens första fyra år. Men att få till stånd en önskvärd produktionsökning är fortfarande ett av de angelägnaste problemen för Sovjets industri och näringsliv.

Sedan länge är det en målsättning att utnyttja vetenskapliga resultat och teknisk utveckling för att öka produktionen. Vid förverkligandet av detta beror mycket på vilken nivå det industriella produktions- och organisationssystemet befinner sig. Avgörande är om systemet kan eller inte kan anpassa sig till den tekniskt vetenskapliga utvecklingen. När en mekaniserad och alltmer automatiserad storindustri utformas, ökar inte bara produktionen, den förändras också till sin karaktär. Koncentrationen, massproduktionen, kräver inte bara nya arbetsmetoder och ny teknik utan också en vetenskapligt grundad arbetsorganisation — som reglerar minsta detalj i produktionen — för att högsta effektivitet skall kunna uppnås. Det hjälper t. ex. inte att ett företag skaffar sig de

modernaste maskinerna och den nyaste materielen, om företaget sedan inte kan använda maskinerna på rätt sätt. Det kanske brister i fråga om dessas underhåll och reparation o. s. v. Den industriella tekniken och organisationen å ena sidan och den vetenskapliga forskningen å den andra påverkar varandra i allt högre grad. Den gemensamma harmoniska utvecklingen kräver först och främst en samordnad teknisk, organisatorisk och ekonomisk planering. Detta måste gälla från de högsta planeringsorganen till de minsta industrietexterna. Den ryska ekonomiska facklitteraturen påtalar brister just på den punkten i planhushållningen. Genom en mer elastisk och decentraliserad planering söker man nu att reparera dessa brister.

Men trots att arbetsproduktiviteten under den allra senaste tiden har varit stigande (detta hävdar D. Onjika i en artikel i *Voprosi Ekonomiki*, nr 2 1964), kvarstår allvarliga brister inom industrins och särskilt byggnadsindustrins arbetsorganisation. Dessa brister motverkar allvarligt effekten av den tek-

niska utvecklingen. Man har gjort undersökningar av en rad maskinfabriker och resultaten visar, att man förlorar 20 % av arbetstiden genom otillfredsställande arbetsförberedelser och andra tekniska, organisatoriska brister. Detta föga rationella utnyttjande av arbetskraften gäller även oskolade arbetare. I några andra fabriker rör det sig om än högre siffror, 25 % i traktorfabriken i Minsk och 37 % i karosserifabriken i Klindskij.

Problemet att organisera arbetet är naturligtvis mycket olika inom de skilda industrigrenarna, mest beror det på deras tekniska utvecklingsnivå. I den *kemiska industrin* i Sovjetunionen karakteriseras utvecklingen av att man överger den gamla partiella driften till förmån för kontinuerlig drift. De tekniska processerna ökar i antal och därmed de löpande banden och det blir viktigare än förr att anpassa de olika momenten till varandra. Den huvudsakliga uppgiften vid arbetsplaneringen blir att säkra produktionsprocessens tekniska synkronisering. Väsentlig betydelse har projekteringen av den lämpligaste fördelningen av arbetare, fastställande av regler och metoder för deras arbete, som ger optimalt utbyte vid driften. En betydelsefull sida av problemet är, hur man effektivast möjligt skall kunna utnyttja arbetstiden. Man har konstaterat, att arbetarnas aktiva verksamhet (att handha maskiner, rätta till fel i processen o. s. v.)

inte upptar mer än 30—40 % av deras totala arbetstid. Främst inom den kemiska industrin har man kommit underfund med att det är förmånligt, att arbetarna utbildas även till ett andra eller tredje yrke. Anmärkas kan att drygt 60 % av arbetarna inom den kemiska industrin fortfarande är sysselsatta i partiell drift.

I *metallindustrin* är den viktigaste uppgiften för arbetsplaneringen att på lämpligaste sätt koordinera förflyttningarna av råmaterial, bränsle och halvfabrikat. Särskild betydelse har förbättringen av de sanitära och hygieniska villkoren för arbetet. Det gäller att skapa de lämpligaste arbetsförhållandena, se till att effektiva skyddsanordningar mot olyckor o. dyl. finnes.

I *kolindustrin* är förhållandet det, att gruvorna är mer eller mindre mekaniserade. Det mekaniska arbetet måste emellertid fortfarande kompletteras med fysiskt arbete. Det finns produktionsformer, där både brytning och lastning sker genom manuellt arbete. Exempel finns också på att detta sker mekaniserat. Slutligen finns den form, där hela processen sker med kombajner. Efter kriget har man övergått till kombajner i stället för räls transporter, och stegvis har löpbandssystemet införts. Vissa arbetsmoment blev automatiserade och en del av det manuella arbetet mer eller mindre mekaniserat. Den tekniska utvecklingen har innebu-

rit en koncentration till färre arbetsplatser och framför allt inneburit större krav på arbetsorganisationen.

Arbetsproduktiviteten i kolinindustrin är enligt den ryska facklitteraturen ännu mycket låg. Detta förklaras med att det finns mycket allvarliga brister i arbetsorganisationen. Som en av orsakerna nämns, att de använda maskinernas kapacitet inte utnyttjas i full skala. Detta beror på brister i arbetsorganisationen eller att maskinerna inte handhas med tillräcklig kunnighet.

När institut och institutioner, som sysslar med forskningsprojektering, utarbetar nya tekniska processer — det gäller även företagens egna ingenjörer — tas i allmänhet inte hänsyn till de faktorer, som ger den mest rationella och ekonomiska processen, nämligen komplex arbetsprocedur, detaljfrågor som t. ex. arbetarnas rörelseschema under arbetet vid maskinerna. Inte heller beaktas vilken form produktionen har, massproduktion eller serieproduktion i mindre skala, när typen av maskiner bestäms. Man bestämmer inte i förväg alla de nödvändiga förutsättningar, som måste finnas för att arbetet skall kunna löpa kontinuerligt. Allt detta fördröjer och försvårar utnyttjandet av nya tekniska och vetenskapliga resultat, samtidigt som arbetsförbrukningen blir större.

Arbetsplatsens organisation och de tekniska normeringsmetoderna kan bli till stor nytta vid valet av

form för arbetets organisation och arbetsprocessens metod. I själva verket kan de använda tekniska normerna tas som mått på arbetsorganisationens rationalitet. Endast 40 % av industriarbetarna i Sovjet arbetar enligt bestämda normer. D. Onjika nämner i sin artikel, att hälften av den samlade industrins normer inte grundar sig på vetenskapliga och organisatoriska undersökningar utan på praktisk erfarenhet och elementär statistik. Dessa senare former av normering fyller dåligt de krav, som bör ställas.

Koordineringen mellan olika arbetsprocesser eller fabriker har i många fall störts av att man inte kunnat ena sig om en antagbar norm. En effektiv organisering av arbetet och ett utarbetande av metoderna kan inte skiljas från själva arbetsplatsen. Först och främst bör detta ligga i företagsledningens intresse. Men de sovjetiska förhållandena gör, att inte allt beror på själva företagsledningen. Den kan t. ex. inte själv bestämma om arbetsplatsens lokalisering, ej heller själv säkra gynnsamma arbetsförhållanden eller bestämma om den nödvändiga utrustningen. Trots detta utför företagen viss forskning inom arbetsorganisationens fält. Det hjälper inte att ha tillräckliga resurser och god kompetens till förfogande, om inte en grundlig undersökning företages av hela arbetsprocessen. De arbetsorganisatoriska undersökningarna och de åt-

gärder, som följer av dem gäller från fall till fall och från tid till annan och kan därför inte resultera i en förblivande effektivitet. I många fall underskattar även större företag värdet av en vetenskapligt grundad arbetsorganisation.

Ofta orsakas svårigheterna på arbetsplatserna av brist på speciella verkstadsutrustningar och mätverktyg. Det saknas nämligen specialiserade fabriker för tillverkning av sådant. Många av fabrikererna har inte någon typritning av den viktigaste utrustningen; med den ritningen skulle de själva i många fall kunna tillverka utrustningen. I detta sammanhang rekommenderar D. Onjika, att man skulle studera utländsk praxis. I västvärlden finns speciella företag, som massproducerar olika arbets- och monteringsbänkar, instrument, räkne- och mätapparatur o. s. v. Författaren understryker också behovet av att utarbeta normer för standardutrustning för varje industrigren.

Hittills har inte något sagts om de problem vid konstruktion av maskiner, som via arbetsorganiseringen kan lösas med hjälp av den fysiologiska och psykologiska forskningen. Vid planeringen bör även experter från dessa forskningsområden kopplas in.

Förhållandet mellan produktions grundprocess och den biträdande produktionen (transport, reparation, instrumenttillverkning o. s. v.) intar en central plats i arbetsorganisationen. I Sovjet-

unionens industri sysselsätts omkring 9 milj. personer i denna biträdande produktion. Några av ekonomerna och ledarna i det sovjetiska näringslivet ser i denna väldiga armé av hjälparbetare ett uttryck för det komplicerade i den tekniska utvecklingen. Men en analys visar, att huvudorsaken till det ökande antalet arbetare i den biträdande industrin är en disproportion mellan den högt tekniskt utvecklade fundamentala industriproduktionen och den lågt mekaniserade biträdande produktionen.

År 1962 genomförde man en grundlig undersökning av några större maskinfabriker. Ett stort antal maskiner deltog inte i produktionen på grund av reparationsarbeten eller organisatoriska fel. Detta gällde särskilt under det andra och tredje skiftet. På undersökningdagen den 4 oktober 1962 stod 24 % av slipmaskinerna stilla under det första skiftet, 26 % av pressverktygen och 27 % av gjutmaskinerna. Enligt samma gruppering var siffrorna under det andra skiftet 39, 38 och 43 % och under det tredje skiftet 78, 76 och 82 %. Man bör märka att undersökningen skett vid vad som tidigare kallats fundamentala arbetsplatser. I de biträdande avdelningarna, som förfogar över 30 % av hela verktygsuppsättningen, utnyttjas maskinerna 30—40 % mindre än i basavdelningarna.

Enligt den sovjetiska fackkunnskapen bör man centralisera och

specialisera den biträdande tjänsten. Detta är förenat med många svårigheter och måste ta ansenlig tid i anspråk. Som tingen nu står, måste man räkna med avsevärda arbetsförluster inom de biträdande produktionsområdena. Vid fabriken Sibtjazmas för att ta ett exempel, konstaterade man, att arbetare, som sysslar med märkning o. dyl., liksom låsmeder för att prestera sitt dagliga arbete måste använda 4—5 tim. för reparationer. Arbetstidsförlusten i denna kategori är alltså i allmänhet 30—40 %. Man har också undersökt 18 automatiserade löpande band i olika fabriker och funnit, att personalen, som betjänar banden, i genomsnitt förlorar 20 % av sin arbetstid på grund av dålig arbetsorganisation. I textilfabriker orsakar avbrott i maskinernas arbete 10—15 % arbetstidsförlust. De ryska fackmännen menar, att en förbättring vore möjlig att åstadkomma, om man inrättar ett centralt institut, som skulle arbeta med dessa problem.

1963 grundade man ett arbetsinstitut. Ramen för dettas verksamhet är bred. Man sysslar med arbetsproduktivitet i allmänhet, arbetsmarknadsfrågor o. s. v. I vissa fall har arbetsinstitutet tillsammans med andra ekonomiska institut genomfört undersökningar direkt hos företagen. Den senaste tiden har institutet ägnat sina undersökningar åt provisionssystemet, som gäller både arbetare och ingen-

jörer. Man har utarbetat riktlinjer för systemet gällande arbetare inom nio viktigare industrigrenar (gruv-, maskin- och lätt metallindustri bl. a.). 1964 började dessa normer att tillämpas i 60 olika företag.

Problemen i samband med arbetsorganisation och normering kopplades i år samman med den vetenskapliga planeringen 1964—65. Arbetsinstitutet är det organ, som koordinerar mer än 50 institutioners forskningsplaner.

I fråga om arbetsorganisationen är utbildningen av ingenjörer och tekniker av stor betydelse. Hittills har man i Sovjetunionen inte tillräckligt beaktat detta. Någon speciell utbildning inom detta område har inte beståtts ingenjörer och tekniker. Men under de senaste två åren har man kompletterat 500 ingenjörers och teknikernas kunskaper genom speciella kurser. Även när det gäller den högre tekniska utbildningen har de blivande ingenjörerna inte fått tillräcklig kännedom om arbetsorganisation och normeringsarbete. Vid textilinstitutet och institutet för bilteknik i Moskva omfattar endast 0,5—1 % av kurslitteraturen de arbetsorganisatoriska och normeringsmetodiska frågorna.

Onjikas slutsats blir att man bör öka utgivandet av litteratur rörande arbetsorganisationsfrågor och skaffa sig kännedom om utländska erfarenheter.

*Vi har på senare tid
ställt inför stora uppgifter
och klarat dem.*

Har Ni trycksaksproblem?

Vi hjälper Er gärna.

Grafikon

KUNSGATAN 80 · DAVID BAGARES GATA 5 · STOCKHOLM

TELEFON VÄXEL 52 36 52